

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.64.83-91>

УДК 726

Лясковський Олег Йосифович,
*старший викладач кафедри
Дизайну та основ архітектури
Національний університет «Львівська політехніка»*
oliaskovskyi@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-0963-9196>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ ЕСТЕТИКИ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ УРБАНІСТИЧНИХ ПРІОРИТЕТІВ

Анотація: стаття присвячена аналізу зміни уявлень про естетику сучасного міста, яка впливає із програмних документів ЄС у царині урбаністики. Виявлено ряд важливих напрямків де відбувається трансформація містобудівних пріоритетів і категорії цінності середовища. Окреслено три концептуальні блоки якими оперує західна містобудівна думка і до кожної з них наведено валоризаційні категорії оцінки якості міського середовища.

Ключові слова: містобудування; ЄС; трансформація; естетика; міське середовище.

Постановка проблеми. Уявлення про естетику міського середовища та цінність життєвого простору в урбаністичному контексті, зазнавало змін залежно від характеру тої чи іншої епохи. Різні цивілізаційні середовища творили власні валоризаційні категорії, які часто залежали від кліматичних умов, географічного розташування та релігійних уявлень тощо. Важливим виступали рамки антропологічного ідеалу, ступінь реалізації якого надавав образу міста та його середовищу цінності.

В архаїчні періоди важливим були якості захищеності та безпеки, тому в естетичній парадигмі домінували образи укріпленого «граду» на горі мури та вежі якого зазнавали романтизації і сакралізації. У подальшому, на перший план вийшла демонстрація впорядкованості та достатку, через що естетика міського простору зростала мірою геометризації урбаністичної тканини та демонстрації декоративних елементів. У добу модернізму, цінність життєпростору стала визначатись раціональною функціональністю і задоволенням більш високих соціальних потреб.

Історичні міста зазнавали поступової трансформації через нашарування різних ціннісних моделей, які могли втрачати свою актуальність, але залишались у статусі культурної пам'ятки. Відтак поставало питання синхронізації цих шарів і їх гармонізації відносно сучасних валоризаційних

уявлень. Особливо це характерно для європейських міст, в яких накопичилась значна кількість урбаністичної спадщини, проте виникали високі вимоги пристосування до сучасних моделей соціально-економічного устрою та антропологічного ідеалу, який теж зазнав змін.

Дослідження теоретичного доробку підтриманого ЄС у царині урбаністики останніх десятиліть є важливим з огляду на значну подібність містобудівельної ситуації із містами України, особливо її західного регіону.

Аналіз джерел та публікацій.

Хоча тематика, що розглядається у статті, є відносно новою, вона має досить значну наукову літературу. Впродовж другої половини ХХ століття було вироблено цілий ряд перспективних напрямків розвитку містобудування, які стали закріплювати в різних нормативних документах вже у нинішньому столітті. Відтак розуміння сучасного міста має вигляд своєрідного синтезу кількох концептуальних напрямків, що взаємно доповнюють один одного та утворюють складу систему. Одним із найважливіших можна вважати досвід сталості (sustainability), популярність якої зріс у 1990-ті роки [1,2]. Пов'язаним із ним, став ще один напрямок, котрий акцентує увагу на здоровому середовищі і асоційований із, так званим, «зеленим» рухом [3,4,5].

Ріст різноманітності та повага до мультикультуралізму, стали чинником актуалізації цінностей згуртованості та інклюзивності, творення рівноваги між різними етнічними, релігійними та соціальними групами [6, 7, 8, 9]. Так, поступово, виник окремий дискурс нової взаємодії мешканців міста, котра також передбачала їх участь у проектуванні окремих його фрагментів – «партисипація».

Ще одним напрямком урбаністичної думки стала стратегія переосмислення міста в контексті зміни економічної парадигми. Через ріст цінності знань та креативності виникла необхідність замислюватись над тим, які саме заходи приводять до затримки та постійного проживання відповідних верств населення [10, 11, 12].

Ці та інші концептуальні ідеї стали основою для більш загальних теорій міста [13, 14]. В них робляться спроби окреслити ідею нового міського колективу і матеріальної культури, яка відповідає його ідеалам. Такого роду напрацювання, лягли в основу документів Європейського Союзу в яких визначаються засади містобудування країн членів, що хоч і мають рекомендаційний характер, однак, за рахунок глибокої залученості різних міських адміністрацій у програми фінансування, активно впроваджуються у практичному проектуванні.

Відтак, з'являється можливість оцінити нові критерії визначення категорії цінності міського середовища в контексті його естетичних аспектів.

Мета статті. На основі аналізу положень теоретичних та рекомендаційних матеріалів, окреслити основні засади уявлень про естетику середовища європейського міста XXI століття. Виявити його відмінності від ідеалів міста модерної доби.

Основна частина.

Попередній аналіз джерел засвідчив, що оцінка естетики середовища, яке виникає внаслідок застосування ключових світових тенденцій у царині містобудування потребує теоретичної структуризації та узагальнення. Комплекс практичних рекомендацій, котрі містяться у різних програмах підтриманих Європейською Комісією – наприклад Нова Лейпцігська Хартія [15], за своїм концептуальним змістом, по-суті є континуумом модерністського мислення зосередженого на вирішенні раціоналістичної проблематики.

Без сумніву, питання оздоровлення та здешевлення життя у містах за рахунок використання відповідних норм та технологій, нейтралізація конфліктності серед різних груп є суттєвими якостями, якими має володіти сучасне європейське місто. Однак, очевидно, що суто функціональні аспекти не можуть вичерпувати всього комплексу валоризації середовища. Для того, щоб місто могло приваблювати та утримувати креативні верстви [16], воно повинно відповідати також і естетичним та емоційним вимогам, посилювати ідентичність і задоволення від асоціації певного індивідуума із місцем його проживання.

Все це робить актуальним питання про нові валоризаційні категорії, котрі можуть бути виведені із картини бажаного міста, яка міститься в урбаністичних документах Європейського Союзу. Не вдаючись у подробиці методології класифікації напрямків сучасної європейської містобудівної думки, в рамках даної статті, можна виокремити лише узагальнені концептуальні блоки та визначити ймовірні валоризаційні категорії, передовсім естетичні.

Вивчення базових рекомендаційних документів Європейського Союзу в галузі містобудування дозволяє виділити три концептуальні блоки урбаністичної стратегії. Їх можна умовно назвати *соціальним*, *довкільним* та *самодостатнім*. В найбільш повній мірі їх синтез був проведений у програмному документі Європейської Комісії «Міста завтрашнього дня - Виклики, бачення, шлях попереду» [17] і згодом було розвинуто у планах так званого «Інтегрованого розвитку».

В рамках даної статті, спочатку буде здійснена спроба виокремити естетичні показники кожного з цих концептуальних блоків, а потім створити гіпотетичну картину їх поєднання.

Соціальний концептуальний блок отримав свій вираз у так званій «політиці згуртованості». Її теоретичне узагальнення було оформлене у вигляді окремої програмної праці, яка була опублікована у 2007 р. [18]. Основною метою є конструювання такого типу відносин всередині великого колективу міських жителів, в якому був би мінімізований, а то і нейтралізований конфліктний потенціал. Така необхідність виникла внаслідок багатьох факторів, головним з яких стала хвиля міграції до великих європейських міст з країн Азії, Африки та Латинської Америки, а також частково із постсоціалістичного простору. Внаслідок виникнення замкнутих етно-конфесійних анклавів, представники тих чи інших груп відчували ізолюваність та відчуженість, яка могла переростати у конфліктність. Це, в свою чергу, приводило до ще більшого взаємного дистанціювання та втрати міським середовищем привабливості.

Іншою важливою рисою, стало соціальне розшарування, зростання якого має глобальний характер [19] і гостро відчувається у містах. Спільне життя заможних та бідних верств завжди викликало конфліктні настрої. Демонстративна розкіш та вимушена скромність зустрічаючись в одному просторі витворювали атмосферу напруги, справжніх чи уявних переживань зверхності, або реваншизму. Вона загострювала суб'єктивні відчуття несправедливості і відтак пригнічувала стан щастя обох категорій.

В зв'язку із цим, стали виникати пропозиції зменшення візуальної та функціональної відокремленості різних груп містян, збільшення їх солідаризації та згуртованості [20]. Європейські програмні документи заохочують місця загальної присутності, де могли б перетинатись та позитивно взаємодіяти відокремлені раніше спільноти; уникнення візуальних бар'єрів, огорожуючих конструкцій – елементів, котрі демонструють просторову сегрегацію та виключення (exclusion).

Таким чином, можна сказати, що естетика огорож та парканів, відокремлення загалом набуває негативного функціонального змісту. Натомість відкриті простори і місця спільної присутності (парки, дитячі майданчики, фермерські ринки, спортивні комплекси тощо) здобувають додаткову вартість і переносяться на рівень пішохідної доступності. Остання є необхідною не лише з огляду на більшу зручність, але також і тому, що вона дає практичну можливість спілкування різних, раніше ізолюваних та відчужених груп.

Новою категорією цінності стає також синтез різнокультурних маркерів. Для того, щоб зникли квартали-гетто, необхідне їх розчинення у середовищі, яке б не вимагало відокремлення. Таке відокремлення, найчастіше впливало із

відчуття певною ідентичністю себе чужою і загроженою. Тому розконструювання замкнених спільнот можливе шляхом гомогенізації різноманітності. Можна припустити, що це поступово приведе до релятивізації самої категорії ідентичності. Вона стане більш універсальною, гнучкою та мінливою. Подібного роду середовище, з часом, буде змінювати ексклюзивний тип свідомості на інклюзивний, коли «чужа» ідентичність не сприймається як ворожа і конфліктогенна.

В цьому сенсі, візуальні маркери домінування (масштабні монументи якимось історичним діячам, релігійні будівлі-акценти тощо) втратять частину своєї привабливої ваги. На перший план вийдуть середовища відкриті та культурно різноманітні з універсалістським наповненням і, ймовірно, у майбутньому різними рівнями доповненої реальності.

Довкільний концептуальний блок бере свій початок ще від 1960-х років, коли почався рух боротьби проти шкідливих продуктів і, загалом, поганого впливу забрудненого середовища [21]. З того часу, сформувався та зміцнів екологічний рух, врахування результатів якого стало обов'язковим для всіх дискусій пов'язаних із проектуванням міського простору. У рамках ЄС виникла змагальність за щонайширше застосування екологічних принципів проектування «European Green Capital Award». Численні роботи та програми, які спрямовують методологію використання принципів «зеленого» урбанізму, з точки зору трансформації уявлень про естетику міста, мають ряд важливих рис.

Відбувається позитивне переосмислення «рустикалізації» урбаністичного простору, через наповнення аграрними мотивами та фрагментами дикої природи. Наявність та кількість цих форм існування мікро-ландшафтних елементів стають індикаторами якості міського простору, в той час як у попередні епохи вони сприймалися як свідчення занедбаності та неорганізованості. «Зелені» та «сині» зони, що максимально наближені до спонтанного вигляду дикої природи, перетворюються на цінних елемент додаткової вартості міського середовища.

Крім того, цінності йому надають і рукотворні способи озеленення інноваційного характеру – вертикальні газони, багатопверхові сади тощо. Важливим є також поєднання цих елементів із технологічною та інформаційною інфраструктурою, засобами доповненої реальності.

Самодостатній концептуальний блок пов'язаний із ідеалом міста, яке на залежить від зовнішніх енергетичних ресурсів і використовує при цьому поновлювальні джерела [22]. З точки зору переосмислення естетичної валоризації міського середовища, можна говорити про появу нової архітектурної морфології, котра пов'язана із оптимізованою під потреби самодостатності (сталості) геометрією. Переважно, це динамічні, круглі,

овальні форми, часто із закритим північним і відкритим південним фасадами. Зустрічаються елементи вітрової та сонячної енергетики, однак при використанні поновлюваних технологій, які не потребують наземних структур, архітектоніка будівель може залишатись довільною. Більше того, при подальшому прогресі відповідних енергогенеруючих можливостей, необхідність традиційних «пасивних» методів економії зникає, що відкриває шлях то більш довільного трактування архітектурного вирішення споруди.

В контексті переоцінки валоризаційних категорій міського середовища виникають нові формотворчі ідеали, котрі прямують до відтворення біонічних та природотропних композиційних сюжетів. Не дивлячись на початкову обумовленість принципами сталості, в таких архітектурних об'єктах з'являються і елементи, які мають образотворчий характер з мотиваціями харизматичності та гострого індивідуалізму. В сенсі поширених стилістичних класифікацій такі об'єкти найчастіше потрапляють під визначення біо-теку та деконструктивізму. Спонтанність, унікальність та динамізм, таким чином, змінюють в якості валоризаційних чинників геометризм та раціоналізм модерністської доби.

Підсумовуючи наведені вище валоризаційні аспекти міського просту сформованого за принципами підтриманими європейськими програмами з урбаністики, можна стверджувати, що естетична модель набула комплексних рис, котрі однак творять певну змістову цілість.

Новими категоріями естетичної цінності виступає відродження спонтанності та відхід від геометричного детермінізму. Весь міський ландшафт повертається до пріоритетів синергії між інклюзивною різнокультурністю та мультисимволізмом з одного боку (аспект ідентичності) та пріоритетом біосферного творення простору з залученням елементів природи як безпосередньо так і у вигляді архітектурних інтерпретацій (аспект середовища). Очевидно у майбутньому на ці аспекти будуть накладені елементи візуально-комунікаційного технологізму та доповненої реальності.

Висновки

1. Встановлено три концептуальні блоки урбаністичної стратегії котрі можна умовно назвати *соціальним*, *довкільним* та *самодостатнім*. *Соціальний* пов'язаний із «політикою згуртованості». Основною метою є конструювання такого типу відносин, який би мінімізував конфліктний потенціал серед різних груп населення. В контексті валоризаційних категорій естетики міського середовища варто відзначити погіршення асоціативного змісту різних форм візуального розділення; часткову втрату привабливості маркерами домінування. А також додаткову вартість відкритих просторів і місць спільної

присутності. *Довкільний* блок приведе до позитивного переосмислення аграрних мотивів та фрагментів дикої природи, рукотворних способів озеленення інноваційного характеру. *Самодостатній* концептуальний блок валоризує відтворення біонічних та природотропних композиційних сюжетів.

2. Окреслено засади відповідної естетичної моделі в якій новими категоріями естетичної цінності виступає відродження спонтанності та відхід від геометричного детермінізму. Повернення міського ландшафту до синергії між аспектом ідентичності, який передбачає інклюзивну різнокультурність та аспектом середовища, який прямує до біосферного творення простору з залученням елементів природи як безпосередньо так і у вигляді архітектурних інтерпретацій.

References

1. Mega V. (1996) Our city, our future: towards sustainable development in European cities, *Environment and Urbanization* Vol 8, Issue 1, P. 133-154 (in English)
2. Gauzin-Müller D. (2002) Sustainable Architecture and Urbanism: Concepts, Technologies, Examples, Berlin: Springer Science & Business Media (in English)
3. Beatley T. (2012) Green Cities of Europe, Washington: Island Press (in English)
4. Kabisch N., Haase D. (2013) Green spaces of European cities revisited for 1990–2006, *Landscape and Urban Planning* Vol. 22, Issue 2-4, P. 243-254 (in English)
5. Kabisch N. Strohbach M. Haasead D. Kronenberge J. (2016) Urban green space availability in European cities, *Ecological Indicators* Vol. 70, November, P. 586-596 (in English)
6. Kesteloot C., Cassiers T. (2012) Socio-spatial Inequalities and Social Cohesion in European Cities, *Urban Studies* Vol. 49, Issue 9, - P: 1909-1924 (in English)
7. Kovács Z. Hegedűs G. (2014) Gated communities as new forms of segregation in post-socialist Budapest, *Cities* Vol. 36, - P. 200-209 (in English)
8. Roitman S. (2010) Gated communities: Definitions, causes and consequences. *Urban Design and Planning*, 163(1), -P. 31-38. (in English)
9. Durning M. (2011) ReviewEssay – Gated Communities: Perspectives on Privatized Spaces. *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 35.1 January, pp. 207–218. (in English)
10. Van Den Berg L., Pol P. M. J., Van Winden W., Woets P. (2005) European Cities in the Knowledge Economy: The Cases of Amsterdam, Dortmund, Eindhoven, Helsinki, Manchester, Munich, Münster, Rotterdam and Zaragoza, London: Routledge (in English)

11. Conventz S., Derudder B., Thierstein A., Witlox F. (2016) Hub Cities in the Knowledge Economy: Seaports, Airports, Brainports, London: Routledge (in English)
12. Gert-Jan Hospers (2003) Creative cities: Breeding places in the knowledge economy, *Knowledge, Technology & Policy*, Vol. 16, - P. 143–162 (in English)
13. Saaty T. L., De Paola P. Rethinking (2017) Design and Urban Planning for the Cities of the Future, *Buildings*, Vol. 7(3), – P.76 (in English)
14. Meijer M. (1993) Growth and Decline of European Cities: Changing Positions of Cities in Europe, *Urban Studies*, Vol. 30, Issue 6, - P. 981-990
15. Ec.europa.eu. (2022). *New Leipzig Charter- The transformative power of cities for the common good.* [online] Available at: <https://ec.europa.eu/regional_policy/en/newsroom/news/2020/12/12-08-2020-new-leipzig-charter-the-transformative-power-of-cities-for-the-common-good#:~:text=The%20New%20Leipzig%20Charter%2D%20The,sustainable%20urban%20development%20in%20Europe.> [Accessed 26 May 2022]. (in English)
16. Landry C. (2008) *The Creative City A Toolkit for Urban Innovators*, London: Routledge. (in English)
17. European Commission (2011) *Cities of tomorrow - Challenges, visions, ways forward*, Directorate General for Regional Policy, Luxembourg: Publications Office of the European Union. (in English)
18. Molle W. (2007) *European Cohesion Policy*, New York: Routledge/ (in English)
19. Huitt W. (1998) *The workplace and the transition to the informational age: How it impacts and is impacted by women.* Paper presented at the Third Annual Women`s Studies Conference, Valdosta, Georgia, March 5-7 (in English)
20. Arbaci S, Malheiros J. (2012) *De-Segregation, Peripheralisation and the Social Exclusion of Immigrants: Southern European Cities in the 1990s*, London: Routledge. (in English)
21. Carson R. (1962) *Silent Spring*, Boston: Houghton Mifflin (in English)
22. Nijkamp P., Perrels A. (1994) *Sustainable Cities in Europe*, London: Routledge (in English)

Annotation

Lyaskovsky Oleg Iosyfovych, Senior Lecturer, Department of Design and Fundamentals of Architecture, Lviv Polytechnic National University.

Transformation of the urban aesthetics concepts in the context of European urban priorities

The article deals with the analysis of changes in perceptions of the aesthetics of the modern city, arising from the EU urban planning documents.

A number of development directions have been identified where the transformation of urban planning priorities and environmental value categories is taking place. Three conceptual blocks have been outlined, which are used by Western urban planning opinion, and each of them contains valorization categories for assessing the aesthetic quality of the urban environment.

Three conceptual blocks of urban strategy have been identified, which can be conditionally called *social*, *environmental* and *self-sufficient*. The first is related to "cohesion policy". The main goal is to construct a type of relationship that would minimize the potential for conflict among different groups. In the context of valorization categories of urban aesthetics, it should be noted the deterioration of the associative content of various forms of visual separation; partial loss of attractiveness by dominance markers. As well as the added value of open spaces and places of common presence. The environmental block will lead to a positive rethinking of agricultural motives and fragments of wildlife, innovative man-made ways of nature landscaping. The self-sufficient conceptual block valorizes combines bionic and antropotrophic compositional plots.

It has been outlined a principles of the corresponding aesthetic model with the revival of spontaneity and departure from geometric determinism are new categories of aesthetic value. Also returning the urban landscape to the synergy between the aspect of identity, which implies inclusive diversity and the aspect of the environment, which leads to the biosphere creation of space with the involvement of elements of nature both directly and in the form of architectural interpretations.

Key words: urban planning; EU; transformation; aesthetics; urban environment.